

Алла МОРЕНЦОВА,
orcid.org/0000-0002-7563-3641
викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) morentsova@i.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ЛІНГВІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається роль, яку відіграє практична складова в освітніх програмах, у подальшому працевлаштуванні студентів та випускників. В якості практичної складової розглядаються як навчальна та виробнича практика, так і робота студентів за фахом під час навчання у ВНЗ. Також привертається увага до необхідності продуктивного зв'язку вищих навчальних закладів із можливими роботодавцями. Стверджується, що є виправданим, якщо проекти освітньо-професійних програм виносяться на обговорення за участю роботодавців. Наголошується на важливості забезпечення відповідності навчальної програми запитам роботодавців та підготовки конкурентоспроможних на ринку праці фахівців. Вбачається, що вищі навчальні заклади можуть допомогти як студентам, які готуються вийти на ринок праці, так і зрілим працівникам, які прагнуть перекваліфікуватися або підвищити свою кваліфікацію. Підкреслюється корисність досвіду європейських організацій щодо ролі закладів вищої освіти в задоволенні потреб ринку праці. Констатується необхідність пошуку механізмів розширення бази щодо проведення навчальної практики шляхом залучення до вирішення цієї проблеми європейських країн та інших країн-партнерів України. Зазначається, що виробнича практика є невід'ємною частиною навчального процесу. Під час проходження практики відбувається поглиблення та закріплення знань та професійних навичок, здобутих у процесі навчання на основі практичних ситуацій. Стверджується, що навчальна та виробнича практики, належним чином організовані та проведені, сприяють посиленню координації теоретичної складової підготовки з вимогами ринку праці та не створюють додаткових перешкод на шляху здобуття вищої освіти.

Робиться висновок, що однією з головних причин розриву між системою вищої освіти та ринком праці є нестача практичних знань та навичок у випускників. Висловлюється рекомендація щодо необхідності встановлювати тісні зв'язки щодо проходження практики не лише між університетами та підприємствами України, а також між університетами та підприємствами європейських країн та інших країн-партнерів України, щоб забезпечити студентам можливість здобути практичні знання та навички, що відповідають вимогам сучасно-го ринку праці.

Ключові слова: *система вищої освіти, виробнича практика, потенційні роботодавці, ринок праці, можливість працевлаштування.*

Alla MORENTSOVA,
orcid.org/0000-0002-7563-3641
Lecturer at the Technical English Department № 1
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) morentsova@i.ua

ORGANIZATION OF PRACTICAL TRAINING OF LINGUISTIC STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article discusses the role that practical training plays in educational programs and in the future employment of students and graduates. The practical components considered include both academic and industrial internships, as well as work by students in their field of study during their education. Attention is also drawn to the necessity of productive connections between higher education institutions and potential employers. It is asserted that it is justified for educational and professional programs to involve employers in discussions of their projects. The importance of ensuring that the educational program meets the demands of employers and prepares competitive professionals for the labor market is emphasized. It is suggested that higher education institutions can help both students preparing to enter the workforce and mature workers seeking retraining or higher qualifications. The usefulness of the experience of European organizations in relation to the role of higher education institutions in meeting labor market needs is highlighted. The necessity of finding mechanisms to expand the base for conducting academic internships through the involvement of European countries and

other partner countries of Ukraine in solving this problem is noted. It is emphasized that industrial internships are part of the educational process. By conducting internships, students deepen and consolidate the knowledge and professional skills acquired in the learning process based on practical situations. It is asserted that properly organized and conducted academic and industrial internships contribute to strengthening the coordination of the theoretical component of education with the demands of the labor market and do not create additional obstacles to obtaining higher education.

The conclusion is drawn that one of the main reasons for the gap between the higher education system and the labor market is the lack of practical knowledge and skills among graduates. The recommendation is made regarding the necessity of establishing close connections for internship placement not only between universities and enterprises in Ukraine, but also between universities and enterprises in European countries and other partner countries of Ukraine, in order to provide students with the opportunity to obtain practical knowledge and skills that meet the demands of the modern labor market.

Key words: higher education system, internship, potential employers, labor market, employability.

Постановка проблеми. Повномасштабна російська агресія проти України змінила масштаби планування українців, вплинула на їх мрії про майбутнє. На перший план виходять питання, пов'язані з необхідністю відновлення економіки, забезпеченням виживання країни у довгостроковій перспективі. Амбітною метою відбудови України є розгорнута модернізація країни, замість звичайного відтворення довоєнного стану. Головним активом сучасної економіки є людський капітал, отже зберігається необхідність продовження реформування освітньої системи. Крім того, в червні 2022 р. Україна отримала статус держави-кандидата на членство в ЄС. Відтепер в Україні мають бути здійснені певні реформи, імплементація яких дозволить країні стати повноправним членом ЄС. Про подальшу підтримку сфери освіти та науки України на шляху до трансформації йшла мова під час зустрічі Директора Світового банку у справах країн Східної Європи Джордана Шварца з Міністром освіти і науки України Оксеном Лісовим (Світовий банк, 2023). Оксен Лісовий серед пріоритетів розвитку назвав, насамперед, безпеку освітнього процесу, а також «відновлення пошкоджених та зруйнованих закладів освіти, аналіз і продовження реформ загальної середньої освіти, професійної та вищої освіти.» Він зазначив, що: «Комплекс реформ, спрямованих на порятунк вищої освіти, – це один із наших пріоритетів» (Світовий банк, 2023).

Про «підвищення якості вищої та професійно-технічної освіти, орієнтації освітніх програм на потреби роботодавців та перспективи розвитку ринку праці» згадується у Маніфесті, підготовленому українськими роботодавцями, яких, разом з іншими питаннями, турбує «впровадження моделі освіти, спрямованої на забезпечення потреб ринку праці та роботодавців у професійних конкурентних кадрах» (Маніфест роботодавців, 2019).

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, опублікована у квітні 2022 року, орієнтована на період входження України до ЄС

та передбачає реалізацію стратегічних цілей для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період (Стратегія розвитку вищої освіти, 2022). Серед зазначених цілей такі, як «підготовка затребуваних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях», підготовка випускників до «життя та роботи в мультикультурному середовищі» (Стратегія розвитку вищої освіти, 2022).

Сергій Квіт, президент Національного університету «Кієво-Могилянська академія», вказує: «Нині Україні потрібне якісне зростання у вищій освіті та наукових дослідженнях» (Квіт, 2022). Він, зокрема, привертає увагу до таких ВНЗ, які в західній системі ідентифікуються як “teaching university” (навчальний університет) та тісно співпрацюють з ринком праці.

Особливої важливості набувають дослідження причин існуючого розриву між системою вищої освіти та ринком праці, пошук рішень, спрямованих на зменшення цього розриву, зокрема, орієнтування освітніх програм на потреби роботодавців, а також подальше підвищення якості вищої та професійно-технічної освіти в умовах воєнного стану з метою збільшення потенціалу для формування державного замовлення та перспективного розвитку ринку праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Слід зазначити, що темі узгодження освітніх програм ВНЗ з вимогами роботодавців присвячені численні дослідження науковців, методистів та викладачів, як вітчизняних (Попова В. В., Кулалаєва Н. В., Гайдук О. І., Ісаков О. С., Ніжегородцев В. О., Шаров О. І., Сало А. В., Антонюк В. П., Ваніна Н. М., Котоловець Л. О. та ін.), так і зарубіжних (Stanić M., Uroda I., Yorke M., Knight P. T. та ін.). Кулалаєва Н. В., Гайдук О. І. у своїх роботах наполягають на необхідності розроблення моделі професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, орієнтованої на сталий розвиток (Кулалаєва, Гайдук, 2022). Попова В. В. конкретизує ознаки того, що попит

на тих, хто працює в галузі народної освіти, перевищує пропозицію. Виконаний Поповою В. В. аналіз сучасного ринку праці України за видами економічної діяльності надає підстави підкреслити особливість того місця, яке на ринку праці посідає освіта (Попова, 2022). Попова В. В. зазначає, що усунення диспропорцій між кадровим потенціалом та існуючими вакансіями є, зокрема, «прерогативою освітньої галузі в частині досягнення» (Попова, 2022).

Йорк М. і Найт П. Т., які є представниками Координаційної групи покращення працевлаштування студентів (ESECT), спрямованої на підтримку сектору вищої освіти в його зусиллях з підготовки висококваліфікованих, придатних для працевлаштування випускників, які можуть зробити ефективний внесок у національне процвітання у 21 столітті, на прикладі Великобританії вказують на важливість включення можливостей працевлаштування в навчальні програми (Yorke, Knight, 2004). Вони констатують, що деякі роботодавці вважають за краще набирати студентів зі стажистів, оскільки у них була можливість оцінити їх на робочому місці і вони «знають набагато більше про їхню придатність для конкретної роботи, ніж може сказати їм будь-яка виписка з диплома або центр оцінювання». Йорк М. і Найт П. Т. також вказують на пов'язані з таким підходом проблеми, серед яких називають такі, що «графік роботодавців та академічний графік можуть не збігатися» або «малі та середні підприємства можуть бути обмежені пов'язаними з цими витратами та тимчасовими зобов'язаннями» (Yorke, Knight, 2004). Досвід британських фахівців становить інтерес, деякі пропозиції та рішення також можуть бути запозичені для реалізації в системі вищої освіти України.

Мета статті. В статті розглядається роль, яку грає практична складова в освітніх програмах, у подальшому працевлаштуванні студентів та випускників. В якості практичної складової розглядаються як навчальна та виробнича практики, так і робота студентів за фахом під час навчання. Також привертається увага до необхідності продуктивного зв'язку закладів вищої освіти з можливими роботодавцями. При дослідженні теми був використаний комплекс теоретичних методів, зокрема якісні дослідження з використанням польових методів та з нестандартизованою формою їх аналізу, порівняння, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Стратегічній піраміді розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки серед ідентифікованих проблем під пунктом ІІІ.3 наводиться проблема,

сформульована як: «Розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропозиції з інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти» (Стратегія розвитку вищої освіти, 2022). Результатом вирішення цієї проблеми вбачається забезпечення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях. Для цього пропонується створити системи моніторингу попиту і пропозиції на фахівців з вищою освітою на ринку праці, визначити пріоритети підготовки фахівців, а також забезпечити випускників бюджетних спеціальностей першими робочими місцями. Серед складових проблеми працевлаштування випускників ВНЗ слід також зазначити неадекватні очікування майбутніх випускників від роботодавців. Згідно з дослідженням ЕУ «Найкращий роботодавець» за 2020 рік серед 70% студентів найголовнішим критерієм вибору роботодавця зберігається можливість кар'єрного зростання (Best Employer, 2020). 67% студентів прагнуть до особистісного та професійного зростання, отже очікують сприяння цьому з боку роботодавця. Про сприятливий імідж компанії-роботодавця і відповідний розмір заробітної плати мріють 62% опитаних (Best Employer, 2020).

З метою попереднього ознайомлення майбутніх працівників з особливостями їх професії та робочого середовища використовуються, як правило, навчальна та виробнича практики. Практика або практична підготовка здобувачів освіти є невід'ємною складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців. Вибір баз для проведення практичної підготовки здійснює керівник ВНЗ. Проте здобувачі освіти можуть самостійно підбирати для себе місце проходження практики за умови схвалення цього вибору керівником.

На додаток до офіційної практики частина студентів також прагне працевлаштовуватись під час навчання та поєднувати навчання та роботу. Серед позитивних моментів такого поєднання студенти називають економію часу, фінансову незалежність від сім'ї, набуття стажу, полегшення влаштування після навчання, кар'єрне зростання та зростання авторитету. Проте є її негативні сторони поєднання роботи та навчання: фізична втома, додаткові витрати, нестача часу для спілкування з близькими та друзями, до того ж не всім вдається успішно поєднувати роботу і навчання без погіршення успішності.

Студенти факультетів лінгвістики часто мають багато знань про мову, літературу, культуру та інші гуманітарні дисципліни. Ці знання можуть бути корисними для багатьох професій, таких

як журналістика, реклама, маркетинг, переклад та інші. Однак, їхні очікування та вподобання при виборі роботи та яку вакансію вони хотіли б займати можуть суттєво відрізнятись від того, що їм може запропонувати роботодавець.

Є виправданим, якщо проекти освітньо-професійних програм виносяться на обговорення за участю роботодавців. Наприклад, в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті в 2021 році при винесенні на громадське обговорення проекту освітньо-професійної програми «Філологія (Прикладна лінгвістика)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти були запрошені гарант програми, члени проектної групи, роботодавці, випускники подібних ОПП та викладачі (Спеціальність 035.10, 2021). Разом з педагогами і філологами були присутні директор турагенції та комерційний директор підприємства, яке займається оптовою торгівлею деталями та приладдям для автотранспортних засобів, а також випускники спеціальності «Прикладна лінгвістика». Присутні докладно розглянули обґрунтованість розробленої освітньо-професійної програми, її структурну та логічну побудову, перелік та обсяг обов'язкових і вибіркових компонентів. Такий прискіпливий підхід сприятиме наданню студентам системних та якісних професійних знань, вмінь та навичок, а також допоможе у здобутті поглиблених знань з прикладної лінгвістики. Учасники зустрічі підкреслили важливість забезпечення відповідності навчальної програми запитам роботодавців та підготовці конкурентоспроможних на ринку праці фахівців з прикладної лінгвістики (Спеціальність 035.10, 2021).

Корисним є досвід британської Координаційної групи покращення працевлаштування студентів (ESECT) (Yorke, Knight, 2004). ESECT складається з людей із великим досвідом роботи у сфері працевлаштування. До складу групи входять представники зацікавлених організацій, включаючи Національну спілку студентів (NUS), Асоціацію рекрутерів випускників (AGR), Асоціацію консультаційних послуг з питань кар'єри випускників (AGCAS), Мережу підтримки навчання та викладання (LTSN) та Центр Реєстрації Досягнень (CRA). Група ESECT вважає, що складність питань працевлаштування та різноманітність навчальних програм вищих навчальних закладів Великобританії означає, що не можна дати єдиного ідеального рецепта включення можливостей працевлаштування до навчальної програми. Проте вони підкреслюють, що можливість працевлаштування підвищує потенціал випускника для отримання посад, гідних рівня випускника. Можливість

працевлаштування вважається складнішою конструкцією, ніж «основні» або «ключові» навички. ESECT пропонує впровадження аудиту навчальних програм з метою перевірки, як і де навчання, пов'язане з «employability» (можливістю влаштуватися працювати, професійною придатністю), може бути включено до навчальних програм.

У 2019 році Європейська комісія та Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) ініціювали Партнерську ініціативу «Задоволення потреб ринку праці та результати вищої освіти» (LMRO) – спільний проект з Австрією, Угорщиною, Португалією та Словенією. Ініціатива покликана допомогти представникам урядових структур та вищим навчальним закладам у чотирьох країнах та за їх межами розробити ефективні способи узгодження навичок, що культивуються системами вищої освіти, з навичками, яких потребують роботодавці (LMRO, 2019). Реалізація ініціативи відбувається за допомогою аналізування по конкретній країні, заходів щодо взаємного навчання та розробки опитувальної анкети для самоаналізу, адресованої вищим навчальним закладам для виявлення та усунення бар'єрів на інституційному рівні та впровадження інноваційних практик. Вбачається, що вищі навчальні заклади можуть допомогти як студентам, які готуються вийти на ринок праці, так і зрілим працівникам, які прагнуть перекваліфікуватися або підвищити свою кваліфікацію. У листопаді 2020 року в рамках Ініціативи партнерства LMRO відбулася зустріч представників із двадцяти країн з метою обговорення того, як вищі навчальні заклади використовують інформацію про ринок праці для розробки своїх освітніх пропозицій та надання рекомендацій майбутнім та нинішнім студентам (LMRO, 2019).

Досвід європейських організацій щодо ролі закладів вищої освіти в задоволенні потреб ринку праці видається корисним, зокрема з огляду на існування схожих проблем в системі вищої освіти України, які в умовах воєнного стану зазнали додаткового загострення, в тому числі, внаслідок «звуження бази для проведення навчальної практики внаслідок згорання роботи навчально-виробничих комбінатів (центрів, комплексів тощо) й провідних українських підприємств» (Освіта України в умовах воєнного стану, 2022). З метою вирішення питань забезпечення проведення практичної підготовки здобувачів освіти, в інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану», пропонується «пошук механізмів розширення бази для проведення навчальної практики шляхом залучення

до розв'язання цієї проблеми європейських країн та інших країн-партнерів України.» (Освіта України в умовах воєнного стану, 2022).

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що виробнича практика, зокрема, практика студентів-лінгвістів, є невід'ємною частиною навчального процесу. Під час проходження практики відбувається поглиблення та закріплення знань та професійних навичок, здобутих у процесі навчання на основі практичних ситуацій. На сьогоднішній день студенти вже добре розуміють, що робити перші професійні кроки після закінчення навчання пізно, тому вони намагаються знайти роботу, яку можна погодити із заняттями в університеті або, щонайменше, пробують працювати в якості фрілансерів, віддалених перекладачів. Не всім вдається успішно поєднувати навчання та роботу, раціонально розподіляти свій час без втрат для освіти. Тому навчальна та виробнича практики, належним чином організовані і проведені, сприяють посиленню координації теоретичної складової підготовки з вимогами ринку праці та не створюють додаткових перешкод на шляху здобуття вищої освіти. З урахуванням реалій сьогодення, представникам урядових структур та колективам вищих навчальних закладів необхідно докласти зусиль, щоб забезпечити отримання випускниками знань, навичок та компетенцій, актуальних

для сьогоденної та завтрашньої сфери праці, а також для їхньої інтеграції до суспільства. І важливе місце в підготовці кваліфікованих фахівців займають навчальна та виробнича практика.

Висновки. В статті зазначається, що однією з головних причин розриву між системою вищої освіти та ринком праці є нестача практичних знань та навичок у випускників. Висловлюється твердження, що це може бути спричинене недостатнім фокусом на практичну складову у програмах навчання та обмеженим доступом до практики на робочому місці. Щоб зменшити цей розрив, потрібно підвищити роль практичної складової у програмах навчання, а також забезпечити студентам більше можливостей для виробничої практики. Крім того, необхідно встановлювати тісні зв'язки щодо проходження практики не тільки між університетами та підприємствами України, але також між університетами та підприємствами європейських країн та інших країн-партнерів України, щоб забезпечити студентам можливість отримати практичні знання та навички, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Перспективною темою для подальших досліджень є питання працевлаштування випускників з огляду на державне/регіональне замовлення, зважаючи на те, що забезпечення існуючих вимог та рекомендацій щодо працевлаштування за умов воєнного стану видається неможливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квіт С. М. Усе має змінитися: десять кроків з реформування вищої освіти після війни. *Дзеркало тижня. Україна*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/use-maje-zminitisja-desjat-krokv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html> (дата звернення: 28.03.2023).
2. Кулалаєва Н. В., Гайдук О. І. Модель формування у майбутніх фахівців професійної компетентності, орієнтованої на сталий розвиток. *Професійна педагогіка*. 2022. Вип. 2(25). С. 23–31.
3. Попова В. В. Аналіз ринку праці України за видами економічної діяльності та у професійному розрізі (станом на 01.10.2022). *Модернізація освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти в контексті глобальних і національних викликів*: матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару (31 жовтня 2022 р.). Київ: Інститут професійної освіти НАПН України, 2022. С. 100–104.
4. Маніфест роботодавців – конкретний план економічного розвитку, написаний реальним бізнесом. 05.02.2019. URL: <https://web.archive.org/web/20200207120353/http://fru.ua/ua/events/fru-events/manifest-robotodavtsiv-konkretniy-plan-ekonomichnoho-rozvytku-narysany-realnym-biznesom> (дата звернення: 28.03.2023).
5. Опубліковано стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. 15.04.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 28.03.2023).
6. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ, 2022. 358 с.
7. Світовий банк готовий продовжувати стратегічне партнерство з відбудови, реформування та розвитку освіти та науки в Україні. 29.03.2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/svitovij-bank-gotovij-prodovzhuvati-buti-strategichnim-partnerom-z-vidbudovi-reformuvannya-ta-rozvitku-osviti-ta-nauki-v-ukrayini> (дата звернення: 28.03.2023).
8. Спеціальність 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика). 2021. URL: <https://mf.khadi.kharkov.ua/departments/inozemnikh-mov/navchalna-robota/specialnist-03510-filologija-prikladna-lingvistika/> (дата звернення: 28.03.2023).
9. Best Employer 2020: як змінилися вподобання студентів при виборі роботодавця під час пандемії. URL: <https://go.euy.com/3xZZBTz> (дата звернення: 28.03.2023).
10. LMRO Partnership Initiative – Enhancing Labour Market Relevance and Outcomes of Higher Education. 2019. URL: <https://heinnovate.eu/en/other-initiatives/labour-market-relevance-and-outcomes-he-lmro> (дата звернення: 28.03.2023).
11. Stanić M., Uroda I., Stanić Šulentić M. (2021). The influence of higher education on the acquisition of students' knowledge, skills and competences required in the labour market. *Economic Perspectives*, 1(1), P. 52-65.
12. Yorke M., Knight P. T. (2004). Embedding employability in to the curriculum. York: The Higher Education. 28 p.

REFERENCES

1. Kvit S. M. Use maie zminytsia: desiat krokiv z reformuvannia vyshchoi osvity pislia viiny [Everything must change: ten steps to reform higher education after the war]. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraine*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/use-maje-zmynitsija-desjat-krokv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html> [in Ukrainian].
2. Kulalaieva N. V., Haiduk O. I. Model formuvannia u maibutnikh fakhivtsiv profesiinoi kompetentnosti, oriientovanoi na stalyy rozvytok [A model for the formation of future specialists' professional competence focused on sustainable development]. *Professional Pedagogics*. 2022. Vol. 2(25). P. 23–31. [in Ukrainian].
3. Popova V. V. Analiz rynku pratsi Ukrainy za vydamy ekonomichnoi diialnosti ta u profesiinomu rozrizi (stanom na 01.10.2022) [Analysis of the Ukrainian labor market by types of economic activity and by profession (as of October 1, 2022)]. *Modernization of educational programs for the preparation of applicants for higher education in the context of global and national challenges: materials of the V All-Ukrainian scientific and practical seminar (October 31, 2022)*. Kyiv: Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2022. P. 100-104. [in Ukrainian].
4. Manifest robotodavtsiv – konkretnyi plan ekonomichnoho rozvytku, napysanyi realnym biznesom [The Employers' Manifesto – a concrete economic development plan written by a real business]. 05.02.2019. URL: <https://web.archive.org/web/20200207120353/http://fru.ua/ua/events/fru-events/manifest-robotodavtsiv-konkretnyi-plan-ekonomichnoho-rozvytku-napysanyi-realnym-biznesom> [in Ukrainian].
5. Opublikovano stratehiu rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022-2032 published]. 15.04.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvytku-vishchoi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> [in Ukrainian].
6. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiino-analitychnyi zbirnyk [Education of Ukraine in the conditions of martial law: information and analytical collection]/ S. M. Shkarlet (Ed.). Kyiv, 2022. 358 p. [in Ukrainian].
7. Svitovyi bank hotovy prodozhuvaty stratehichne partnerstvo z vidbudovy, reformuvannia ta rozvytku osvity ta nauky v Ukraini [The World Bank is ready to continue the strategic partnership to restore, reform and develop education and science in Ukraine]. 29.03.2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/svitovij-bank-gotovij-prodozhuvati-buti-strategichnim-partnerom-z-vidbudovi-reformuvannya-ta-rozvytku-osviti-ta-nauki-v-ukrayini> [in Ukrainian].
8. Spetsialnist 035.10 Filolohiia (Prykladna linhvistyka) [Specialty 035.10 Philology (Applied Linguistics)]. 2021. URL: <https://mf.khadi.kharkov.ua/departments/inozemnikh-mov/navchalna-robota/spetsialnist-03510-filogija-prikladna-lingvistika/> [in Ukrainian].
9. Best Employer 2020: yak zminylysia vpodobannia studentiv pry vybori robotodavtsia pid chas pandemii [Best Employer 2020: how student preferences have changed when choosing an employer during the pandemic]. URL: <https://go.ey.com/3xZZBTz> [in Ukrainian].
10. LMRO Partnership Initiative – Enhancing Labour Market Relevance and Outcomes of Higher Education. 2019. URL: <https://heinnovate.eu/en/other-initiatives/labour-market-relevance-and-outcomes-he-lmro>
11. Stanić M., Uroda I., & Stanić Šulentić M. (2021). The influence of higher education on the acquisition of students' knowledge, skills and competences required in the labour market. *Economic Perspectives*, 1(1), P. 52–65.
12. Yorke M., Knight P. T. (2004). *Embedding employability in to the curriculum*. York: The Higher Education. 28 p.